

7.04.22. 1.2.

Лӧзлые дошвідалун вічые, отдел.

Р. 52. 11
1923

ВІСӖМЈАС-ЈЫЛЫС.

(О болезнях).

1923 во.

Комі ныга лечан ін.

Сыктывдін кар.

Зырит № 200. Тираж 1000 экз. г. Устьс. Тип. Обкома РКП.

Вісөм новлөдлыгяс.

Гутјас, тојјас, пыщјас номјас вуждөдөны вісегяс вылыс вісөм зонвігаслы.

Гутјас вуждөдөны бїја вісөм (брюшной тиф), колера, гырґ мыт; тојјас—кык нөдөс бїја вісөм (сыпной и возвратный тиф); номјас—кынтан вісөм (лихорадка); пыщјас—шөкї вісөм, чума.

Кыґї-нө најө новлөдлөны вісөм-јассө?

Гутјас (төданныд быдлаө најө пуксөны) вісегяс асмогасөм пыщкын луасасны, најтчасны, сөсса лебасны нан вылад, сојан-јуанад, јөв пыщкад, ва пыщкад, вісөмсө зонвігас мортдыды вуждөдасны. Зонвігас морт нїнөм төдтөгґыд сөщөм сојан-јуансыд вісмас.

Нөм көзыд (кынтан) вісөмөн вісегылыс вірсө нөңалас, лебас зонвігас морт вылө, јос нырнас шөкөдас јассө дај лөгас вісөмсө сылы.

Төј сїгї-жө бїја вісегяс мортлыс вірсө јуөм-мысгї зонвігас мортөс куртчас.

Морт гыжжалас куртчөм инсө виро́з дај
вјемас.

Сөмын зев еща та-јылые төдысые ем.
Міјан јөз пелкөдчөмтө оз пыд-дј. пук-
тыны, оз уж тујө лыд-дыны. „Кыс-нө-
пө ештан крестаніныд пелкөдчыны.“
Вісөм новлөдлыејасыд быдлаын жуө-
ны. Быд пелөсө, костө, шцелө, јог
пыщкө, кужөдө, најт паскөм костјасө,
вурисө најө пукталөны асыныс колк-
нысө (серовјас). Ескө најттө, јогтө быд
пелөсые-кө пыр весалан да гудјан, тој-
ыд, пыщыд, гутыд бырөны, вісөмыд
озжык паскав.

Оз сөмын вісөгөн ков пелкөдчыны-
да бырөдны најөс. Колө быдлунја
олігөн ас гөгөртө пелка, мічаа візны,
воқвыв відчыены вісөмјасые. дурка
олыс јөз пыцкад вісөмыд воас-кө, зев
өдјө јона паскалө.

Воас-кө біја вісөм, колө мед војдөр
тојјасөс бырөдны боетчыны. дөрөм-гач,
став паскөм јежыда візны. Чужөмаөс-
кө-нін тојјас көлујө—колө јон кунваөн
мыскавны да пуны јона. Секі тојјасые
і серовјасые кулөны і дугдасны воқө
чужөмые. Сы бөрын колө өтарө пелка
өвны: дөрөм-гач најтөз оз ков новлы-

ны, астө пелька візны (пывены), керка пыщкөс пелькөдны. Пывсан бөрын колө выль мыскөм дөрөм-гач паставны.

Пыщјас чужөны жоҗ костјасө, муөс жоҗјасө. Најө пыщјөны карасінөн кіскалөмыс.

Кынтөм вісөмөн (лихорадка) вісан інјасыс колө бырөдны номјасөс. Номјас чужөны, јывмөны візувттөм вајасын, прудјасын, Һурјасын, бөрөздајасын, ва гуранјасын, мукөд-дырјі весіг војт ва дозјасын. Поҗө-кө колө сещөм васөд інјассө җікөз костыны. Костынысө-кө оз поҗ сещөм вајассө, колө кіскавны карасінөн, лібө Һерпөн. Карасіныс најө кулөны.

Сесса јона колө відчысны ном куртчалөмјасыс. Ывлајасөд ветлөдлігад колө чужөмјастө тупкыны номдөраөн. Керкаад пырөмыс өшіҗјастө колө дөраөн зевтны (сеткаөн).

Кытчө воасны кољера, біја вісөм (брюшной тиф), гырҗ мыт, сетыс колө мырсыны бырөдны гутјасөс. Гутјас кољкјасысө пукталөны кујөдө, асмогасан інјасө (закодјасө), дөкан кісталан інјасө, быдеама Һајтө, јог пыщкө. Сіјөн колө керка-карта гөгөр, өшіҗувјас пель-

на вічны, весавны, тупкавы, ідравны, мед гутјас некытчө оз вермыны јывмөдчыны. Колө кор-сурө кіскавы ізвестөн, лыаөн, трундаөн. Сесеа колө керкајасые бырөдны гутјасөс. Ҷікөз-өд најөс бырөдны он вермы. Мед најө еојан-јуан вылө ез пукыны, колө ставсө вевтөмөн пыр вічны.

Тазі колө вермасны віөм разөдые тагјаскөд. Сөмын оз ков вунөдны: гутјасыд, тојјасыд, пыцјасыд, лудікјасыд јывмөны, разалөны дурка олаи іпын, немыд, гөл јөз костын. Сіјөи мјанлы колө мыреыны мед војдөр олөмсө јөзылые вежны, лөөдны, кокьөдны. Сөмын вежөра, мезмөм јөз вермасны мездыены віөм разөдыејасые, віөөмјасые. Вылө олөмсө лөөдны, вежөра јөзсө быттыны бостчіс Сөвет власт.

Роч-вылыс лөбөдіс А. Суканова.

Лудом-жылыс.

Лудом зев вужыс вѣсѣм. Мед жона лудомѣн вѣслывлѣны дурка олысјас, уна челада семјас. Вождѣр јажыс кѣстѣ, сѣтѣ лудѣ. Вѣсыс лудан ѣнсѣ гыжјалѣ, мукѣд-дырјѣ гырѣдѣ. Гыжјалѣмыс кучѣкыс потласѣ, лѣмѣссѣ. Лудом кутчѣсѣ медеа пѣсалан, ѣјтчан ѣнјасѣ: чукостјасѣ, кѣ пыдѣссѣ, гырѣзјасѣ, кынѣм улѣ, цукалан ѣнѣ.

Лудом вѣсѣмтѣ вуждѣдѣны зев поснѣ гагјас. Нажѣс мѣ огѣ вермѣ сѣнмѣн адзыны, сѣщѣм поснѣдѣкѣс. докторјас најѣс кажалѣмаѣе ыждѣдан стѣклѣјас пыр. Сѣщѣм гагјасыд пѣкѣдчѣны кучыщ јажад быд местаѣ, сѣсса сѣн лудасѣны, вѣгласѣны, вѣтлѣдлѣны. Коджысѣм ѣнјасас гагјас колалѣны вѣлкјаснысѣ. Колкјасыс лун 6—7 мысѣтѣ петалѣны сѣщѣм-жѣ гагјас да најѣ сѣз-жѣ коджысалѣны, лудасѣны... Најѣ лудасѣгѣн јажыд зев жона лудѣ, оз лѣчѣдлы лун ѣј вој.

Гагјас оз пыр јаж пыщкын овны;
 мукөд-дырјі иетавлөны јаж вылө, кутчи-
 еоны дөрөм-гачө, вольпасө, вермөны
 сесаь вужны зонвѣца морт вылө.

Лудөмөн вѣсылы колө ветлыны док-
 тор динө дѣбө пельшөр динө лекаристо-
 ла. Сесеа колө бырөдны гагјассө: дө-
 рөм-гач, јурлөс ежөдјас колө пелав-
 ны пуөмөн, јон кунваөн; вылыс көлуј:
 пинжак, палто—жар пачын вѣыштны.
 Мед лудөм оз вуж зонвѣца мортдылы
 оз ков уылыны өтлаын лудыскөд, нов-
 лыны көлуј-паскөм лудысылы.

Астө колө вѣны пелька, сөстөма, дај
 керка пыщтө сѣжө.

Частө колө мыссыны пывсанын да
 вежлавны сөстөм дөрөм-гач. Лудысөс
 колө мысөдны торјөн, торја ветөкөн
 (сѣјөс бөрын сотны). дозсө јона мыс-
 кавны сы бөрын да лабичсө јона мыс-
 кавны. Гожөмын колө частөжык ку-
 пажтчыны.

Лудөмнад вѣсө і скөт: мөс, вөв, ыж,
 поре, пон, кан. Налөн сѣжө гагјас пы-
 рөдөны, ку пѣјас пѣкөдчөны. Сек гөныс
 скөтлөн уөс, воеса куыс лөмөсөсө. Сѣ-
 жө најө гыжјасөны, сувтасны мыкө
 бердө-да зырасөны, нѣртчөны. Скөт зев

јона омѣтчѣ. Налѣн лудѣмыд вермас
вужны і јѣзлы. Скѣтѣс колѣ лудѣмыс
бурдѣдны, вадѣдлыны скѣт пельшѣрѣс:
вѣсыѣс торјѣдны мукѣд скѣтыс. Сесеа
бурдѣдны скѣтѣс лудѣмыс скѣт пельшѣр
велѣдѣм-серѣі.

Піскі да піюіясөм.

Піскі—вужан вісөм. Сыыс жона колө повны. Тажө вісөмөн віслывдөмаөсө пөштэ кык сурс во сажын-һін. Со кушөм важса-һін. Міжан муө, Россіјаө, вужөма сіјө рытив-дунвылыс һоль со во сажын. Сесаһ сөсса пыр-на гулајтөма, ветлөдлөма.

Піскілыс вужөмсө быдөн төдөны. вужанногсө ещаөн. Став сікас вужан вісөмнас вјемө мортыд кор вескалас сылы јажас вісөмыслөн гагјыс (мікроб). Уна вісөмлыс гагсө төдөны-һін: колералыс, дштерітлыс, біа вісөмлыс і мукодлыс. Куш сінмөн адзыны најөс он вермы, тыдалөны сөмын гырыстан кляһічажас-пыр. Піскі гагөс оз төдны, абу-на адзылөмаөсө,—вывті-өд најө посөһіөс, мікробјасыд. Сөмын качалөмаөсө піскі гаглыс олан інсө: піскі ор пыцкас да ор местаас куас. Вермөны овһы дульын, кузын, сітын. Піскі гагјас

зев виновѣе, он вѣ најѣе ретидѣн.
Мукѣд вѣсѣмдѣн гагјасид кулѣны шо-
выдые, космѣны. Пѣкѣ гаглы нѣмтор,
дыр' вермѣ овны шондѣ воѣын. Јадјас-
ѣн-ѣд оз кувны мукѣд-моз-нѣ.

Пѣкѣдѣн вужѣмыс вѣсеы новлан кѣ-
лујѣ колѣ: дѣрѣм-гачѣ, вольпасѣ, куѣ-
чышјанѣ і мукѣдлаѣ; кутчысѣ вѣсеыѣн
вѣдѣтчѣе паскѣмѣ, кѣјасѣ, јурѣѣ; пукѣѣ
бѣскѣд шѣщ пызан-лабѣчѣ, етенѣ, доз-
мукѣ. Јона најѣе разѣдѣны гутјас. Му-
са гутјаслы пѣкѣѣн вѣсеысид: раѣјтѣны
пукѣывны пѣкѣ і ор вылѣ да лѣм вылас.
Пукѣыласны, сѣсса лебѣасны ѣонѣѣа
морт вылас.

Таѣнад со пѣкѣнад верман вѣсмы-
ны вѣсеы мортѣѣ адѣывтѣѣ: поснѣ ле-
балыѣјасид вајасны, лѣбѣѣ бѣс пыр,
лѣбѣѣ паскѣмѣн.

Пѣкѣѣн вѣсѣны гырые і поснѣ, му-
жѣкјас і нывбабајас. Пѣкѣ гаг пырѣм
бѣрад мортид он-на пырые-пыр вѣемы.
Лун 10-15 мыѣтѣ вѣлѣс сѣјѣ пондас
ворсны. Завѣдѣтчѣгас морттѣѣ бѣалѣ зев
јона, кынтѣ, костѣ вѣсѣдѣ. Лун кујѣм-
мыѣтѣ бѣр кокѣѣдас, ѣајтан морттѣѣ бур-
дѣмѣн. Бѣалѣм бѣрѣ. Сек јурас да ѣу-
жѣмас кѣстас, зев кокѣјдѣк шылыд болѣ

быдөн лоо. Регыдөн кистөмыстуша куза-
 ыс паскалас. Болжас тырөны сөз кизөр
 торжөн (пиеки). Кизөрыс регыд гудыртчө,
 орө пөрө. Болжасыс потласөны, ор космө,
 местаыс лөмөсө. Пиекиыд оз сөмынтуша-
 ын овлы, овлө вомын, горшын, сінмын.
 Болжас орзигад виеытө бара бјалө,
 сөрө сјјө. Мед сөкыд кад виеылы. Лөм-
 алигас бара кокнөдө, морт бурдө. Лөм
 усөм-мыгы на местаө колөны немыд
 кежлө гуранјас. Најө медеа јона төд-
 чөны чужөмын. Сјнмө-кө пиекиыд вес-
 калас, либө пелө—омөл. Верман сін-
 төммыны лј пелтөммыны. Пиекиөн виеөм-
 ыс бура уна кулөны: 100 виеыс вылө
 10-15 кулыс. Сөд пиекиөн виегјөн (сө-
 кыда виеөдө) кјетө сука, болжас костыс
 весиг оз төдчыны. Мукөд-дырјыс ор-
 пыддыыс сен гырл. Сөд пиекиөн виег-
 өн кулыс јешцө уна: морт 70, 80, 90
 со морт пыцкыс кулө. Виеөм вужө
 кытчөз лөм оз быр.

Өнј со мј төдам: пиеки виеөмыд зев
 сөкыд, зев вужыс. Сы-вөсна виеытө
 пыр-жө колө нуны болнчаө. Виеыс
 кујлан вежөсыс, волпасыс, көлујыс
 вјны пиеки гагеө доктор јндалөм-
 сертј.

Бурдодчыяс важысаң-нїн жона мов-
навлїсны кыз вїзны јозос пїскїөн вїе-
омыс. Најо каҗалїсны—кокҗа пїскї-
өн вїелыс мортос мөд-пөв пїскї
оз бост. Пондїсны пїскїавны најо пїс-
кїөн җон-вїза јозос, җајтїсны сїјөн вїз-
ны көт сөкыда вїсөдөмыс. Ез артмы
немтор. Вїсыяс і кулыяс доїны. Сө-
мын 130 во сажын англїјскөј врач джен-
нер адҗома јозос вїзантор пїскї вїсөмыс.

Јоз-кынҗї пїскїөн вїсөны кывтөм
немөсјас. Мөслөн пїскїыд вөраас. Мөс
пїскї вуҗө мөс лыстыслы кїас, воҗө оз
паскав. дженнер каҗалөма: мөс пїскї-
өн вїсыс нывбаба морт пїскїөн оз-нїн
вїс, көт пыр вїсыс котырын олас. Пон-
дөма сїјө вїдлавны збыл-ө сїз. Мөс
пїскїөн пїскїалөма көкјамыс арөса де-
тїнаос. Сесеа мыјкө недыр-мыстї сїјөс-
жө пїскїалөма морт пїскїөн. детїна абу
вїсмөма. Таз дженнер вїдласас 2 во
чөж. Отї морт мөс пїскїөн пїскїалөм-
мыстї абу вїелөма морт пїскїөн. Сысаң
со сесеа бурдодчыясыд і щөктөны
јөзылды пїскїасны кукаң пїскїөн. Та-
щөм пїскїасөм вїҗө мортос пїскїөн вї-
сөмыс во 6-7, сесеа вылыс колө пїс-
кїасны.

Пиекиасёмые бурсё быдлаын-нїн төд-
 õны. Уна госу̀дарствоын зїк став ка-
 гасё арёс тыртёзыс пиекиалёны, сесеа
 школаас да салдатын велёдчїгөн бара.
 Англіїаын, Шветсіїаын, Германїїаын
 пиеки вїсём пöштї быри-нїн бура дө-
 сёдём пиекиасёмые. Поснї челадёс арёс
 тыртёзыс-жө колё пиекиавны. Пиекиав-
 лёны тулысын лїбö арын. Пиеки вїсём-
 кө пондас ветлөдлыны, зїк став жöзыс-
 лы сїжө местаас колё пиекиасены, төв
 көт гожём. Пиекиавтөзды кагатө колё
 мїчаа мыскыны, сесеа сөстём дөрөмөн
 настөдны. Пиекиалём-мыстїе дун нөл
 позө мыскыны кагатө. Сесеа мыжөн артмы-
 ны пондас пиекїе, дугдывны мыскөмые
 кытчөз оз космы. Мыскавны-кө пондан—
 верман дождны, гыжыштны дождө, дыр-
 жык пондас вїсны Пиеки артмїгөн гө-
 гөрыс донөдлө, мортёс бїалө. Сожны оз
 чөсты, оз учысы. Пиеки гөгөр лудө, кыд
 пыр гыжасны дөсөдчө. Сеп поснї че-
 ладыдыс кїсө көртавны колё, вїдчыс-
 ныд-өд најө оз вермыны. Ыжыда-кө
 донөдас кїтө, улавны пондас пиекїе,
 оз кут космыны, колё петкөдчыны бур-
 дөдчыелы. Пиекиасёмые повны оз ков.

Кужые морт-кө пекјатас. видчысөмөн,
некущом лок оз вермы доны.

Отчид пекјалөмөн-кө пекыд оз
артмы, мөдые колө пекјавны, коймөд-
ыс... кытчөз оз артмы..

Міјанын, Россіяын, пекі виеом јона
ветлөдлө, јона вјалө да шыкөдалө јоз-
тө. Онөз мырдөн пекјалөм ез вөв. Вө-
лје өні пондјсны мырдөнтө пекјөдны.
Јөзыслы позө гөгөрвоны бурөө пекј-
асөмсыс, отсавны чельаснысө пекјав-
ны. Пыр колө төдвылад кутны: пекј-
асөм сажын пекјөн виеом; пекјасөмөн
вермам бырөдны пекјөн виеом.

Кынём виеём гырые јөзлөн.

Кынём виеёмые өтi лекаpствoён, сојан вежтөг, бурдны он вермы. Быд виеыслы колө төдөдны, кущөм сојан сылы оз лөсав, сещөм сојансө оз i ков сојны. Лөсавтөм сојан сојөм бөрын виеөм сөктөдө морөс увтi, сөлөм сотө, торчөдлө, вөсөдө.

Шуам, виеыөс-кө сөктөдө сыла сојан бөрын,—озков сылы сылаөс сојны, вiдчыены јона көнтуе выјые. Виеые-кө казалас шома торјые лөсыдтөм, оз ков сојны шома капуста, вотөс, јаблөг, јуны ырөш. Мед јона колө виеыслы вiдчыены вiнаые, лукые, кушманые, креные, горчитсаые, куритчөмые.

Сојны колө кокнiдiк тор, пөт-көс тор, пуөм јөв, јөдөн пуөм кiз-ерiнiк рок, зөр шыдөса рок јөв вылын-жө, һебыда пуөм колк, јај. Гырк јөртигөн буршома јөв лiбө шучөдөм (шом) јөв. Пыча сојан: һаһ, сук рок, картофел колө сојны ещажык.

Пөс һаһ, һебыд һаһ, бура пөжае-
сытөм һаһ, оз ков еојны. Кынөмөн
вісеһы һаһ колө пөжавны буржыка,
рөшкыджыка, костыны сіјөс. Сојны јөв
пыщкын, шәј пыщкын, лібө вөләга
һыщкын көтөдөмөн.

Вывті јона өтпырјөн еојөмые колө
відчыены. Унжыкые ещәһікөн еојны-кө,
көһіжык лоө кынөмыдлы.

Оз ков еојны вывті көқыдөс һі
ыввті пөсөс.

Оз ков еојны термасөмөн, өдјөн.
Быд еојан колө бура куртчавны һы-
лышттөз вөјдөр.

Сојөм бөрын чәс-мөд оз ков ужав-
ны сөкыд уж.

Kodi еојас таҙі вјстәләм-серті, сы-
лы һекарство шаһә лөсәләс. Kodi ас
һогыс оләс, сылы һекарствоыд ещә-һіһ
өтсәләс.

Гырґ мыт.

(Фізенґеріја).

Гырґ мыт-ґылыс, чајта, ставныд кывлід, унаоң гаґґо төдәд: асныд віс-лід. Вісөдө төв і тоґом, тулыс і ар, ғырысөс і посґіөс. Медеа јона ғырґоң мыґітөны тоґомын.

Гырґ мыт—вуґан вісөм. Морт віс-мас сөмын сев, кор вескалас сылы вісан гаґґыс. Вісан гаґґө чајтөны олиґ муын, му пыщкас, ваын. Мортлы вес-калө сіјө сојанөң, лібө јуанөң. Вісыс мортсаң вісөм вермө вуґны сітеаґыс. Вісылөң лакеө дөрөм-ґачыс, волнае-ыс; сесеа ідралысыс-кө лок-ноґөң вө-фітчас, оз мыссыв,—ачыс вісмас. Шор-ґасыс, јуґасыс,—көңі вісысґаслыс поґ-ґалөны дөрөм-ґачсө,—васө оз ков јуны: сен уна вісан гаґ. Ваыскөд щөщ вер-мас сувґад пырны, вісөдны зонвіґа мортөс.

Кызі вісөдө ғырґ мыт? Вісөм заво-дітчө прөстөј мытөң, орґөдлө кынөмтө.

Сесе бјалас; ебөссыд усан. Кор-еурө
 журыд вјсө. Луи кык-мыстї унжыкыс
 пондас котрөдлыны, доймө быдөн. Вис-
 ыс нычкысө, мыт чїнө: петө сөмын
 нїлөг вїжов-жежыд. Кымын-вожө, сымын
 јонжыка пондас пычкысыны, пыр быттө
 мыжкө петны көсјө, петны немторлы-
 дај. Вїжов нїлөгыд гырđ сора лоө. Вој-
 дөрсө гырдыс југыд, петө сөнјасөн, сесе
 пондас орөссыны, јокмылөссыны.
 Бурдїгөн војдөр орыс бырө, сы бөрын
 гырдыс, сесе шочмөдас котравлөмыс.
 Омөлтчө-кө вїсысыд, зев өдјө быттө
 сылө сїјө, космө. Луи кујим-нөлөн зїкөз
 морттө пызыртас. Чужөмыс тоналө, пыр
 јуны көрө. Кынөм јешцө јонжыка өр-
 јөдлө, ебөс зїкөз бырө. Морт кулө.

Кызі вїдчыгыны гырđ мытыс. Мї га-
 рыштїм-нїн, мед јона гырđ мытлөн гаг-
 ыс вужө сїтыс. Сы-вөсна, көнкө-кө
 ем гырдөн мытїтыс, көлујсө оз ков шор-
 ын нї јукмөс дорјасың мыскавны. Сы
 вылө колө лөсөдны торја доз, да, сен
 і пожјавны најөс. Пожјавтөзгыс војдөр
 јона колө нуны кунва пїын. Сїтөдны
 вїсысјасөс торја дозјө, кунва шө. Кө-
 луј пожјадан васө нї сїттө оз ков кер-
 ка гөгөрад матө којыштны. Мыт вылад,

dozjad, kolö kietny puan kунва, лібö
ваөн сорлалөм соттөм ізвеска, нуны
ылөжык оланін бердые да жужыд гуö
і кістны. Тыртны пöјімөн лібö ізвес-
каөн.

Быд зонвіза мортлы колö төжды-
ны, мед жуан ваыд вөлі сөстөм, неку-
щөм најт ні јог ва бостан інö ез вес-
кав. Торја јона колö кыјөдны ватö кор
сіктад лібö грездад вужан вісөмөн віс-
ыјас емөс. Мед јона колö повны гырді
мыт-дырјі.

Вужан вісөм гагјас најтыскөд щөщ
мед оз вескавны јукмөсјасө, јукмөс
дорсаһыс аршың жың жужта кымын
колö вөчны сојыс бок. Кузасө һужөд-
ны сыв кымын. Выліас волсавны із.
Казеннөј јукмөсјасыс сөмын лөсөдөм
казеннөј ведрөһн васө гумлавны, ас
ведрөһн оз поң.

Өтi јукмөс ва візөмнад зонвіза-
лунтö он вермы кутны. Сөстөма колö
візны јујастө, прудјастө, керка гөгөр-
ыд, керка пыщкөстө. Кітö асөыд ун-
жыкыс мыскыны, мед пыр сјјö вөлі
міча, јежыд. Вісыскөд вөдiтчiгөн нөш-
та-һiн сөстөма астө колö візны.

Гырді мытөн рокһi вісмыны прөстөј

мытөн вісылы. Сы-вөсна гожөмјасын колө відчыены вотөм вотөс да вотөм градыв быдтас сојөмыс, щыкөм сојаныс, пузөдтөм ваыс, быд торјыс, мыыс мыт бостө.

Мыј вөчны вісылы? Пырыетөм пыр, мыјөн казалан вісөмтө, колө мунны болһичаө доктор дінө. Щөктас-кө, колтчыны сетчө. Регыджык-кө кутчсан бурдөдчыны, өдјөнжык і бурдан, кокһиджыка вісөдас-і.

Гортө-кө вісыөс коласны, колө водтөдны сіјөс волпас вылө. Волсавны сөстөм іңас лібө турун, вевтөыны сөстөм рузумөн лібө прөстыһаөн. Веж-ігөн іңассө да турунсө колө сотны. Пасјас да пас ешкынјас оз ков волсавны, ласкасны. Сотны најөс жаллоө, мыскавны оз мыскаасыны. Јона кынөм орјөдлігөн кынөм вылас позө пуктыны кос шоныд тор. Олан інсө вісылыс унжыкыс төлөдны, лезны пыр ветлан төв.

Вердны вісыөс мөс вөра лібө пузөдөм свежеј јөлөн, кизеріңік јөла рокөн, һебыһика пуөм колкјөн, јаја шыдөн. Јуктавны пузөдлөм ваөн лібө

щажөн. Чорыд сожан—јаж; һаң, град-
выв пуктас—һөтї оз ков сетны.

Бурдые мортөс воҗа лунјаснас вїе
ысөс-моз-жө колө вердны. Сесса һөж-
јөнїкөн вежны сылыс сожансө: сетны
көтөдөм сукар, шуља јаж. Бөрынҗык
җоһвиҗадыреа быд лунја сожансө ас-
сыс сетны.

Ноһасая кагајасөс гырдөн мытїтїг-
өн колө вердны сөмын мам јөвнас
лїбө ваөн сорлалөм пучөдөм јөдөн.

Роч вылыс лөсөдіс Н. П. Чеусов.

Тој — мортлы омӧль вӧчыг.

Тојјас зев дӧзмӧдӧны мортӧс, выв-
тӧ зывӧкӧс дај вермасны мортлы омӧль
вӧчны. Најӧ морттӧ куртчиганыс морт-
ыдыс пӧскӧдӧны кучӧксӧ, лезӧны дој-
ас дӧулысӧ, сы - вӧсна куртчӧм бӧрас
зӧлтӧ да лудӧ. Мӧжан гӧгӧр (воздух-
ын) ем зев уна, зев поснӧдӧк ловја
олысјас: ваын, муын, лебалан бус пӧв-
сын. Најӧ вывтӧ ичӧтысла морт сӧнмӧн
оз тыдавны, шуӧны најӧс „микроб“. Ад-
зыны најӧс позӧ сӧмын мӧкроскоп пыр
(ем сещӧм вӧдӧдан струмент). Сӧјӧ пос-
нӧ олысјасыд вермасны пырны морт
пыщкад дојмӧм инјастӧ, гыж тујјасӧд.
Мыјӧн вескаласны вӧрад, вермасны кы-
пӧдны уна пӧлӧс вӧсӧм.

Быдӧн тӧдӧны кушӧм ӧдјӧ јывмӧ,
паскӧдчӧ тој (он-кӧ весав јуртӧ да
паскӧмтӧ), морттӧ пӧкӧ воштаснысӧјӧм-
ысла, учныд оз лезны, пыр доӧ гыж-
јасны. Гыж тујјасыд вӧсӧны, лӧмӧс-
сӧны, ӧрӧсӧны, јур вылад лӧмыс ӧт-
лаасӧ јурсӧыскӧд, дӧкеӧ. Сещӧм мортыд
омӧлтчӧ, кокнӧжыка сечӧ бӧд пӧлӧс
вӧсӧмлы. Сӧјӧн-кӧ тојсыд мынан, ъем-
тор-на. Наныс доӧ повны со мыј-вӧсна:

тојјас разодёны кык пёлёс бја вёём;
сјё вёёмјасыд јёзыд зев јона кул-
ёны.

Мыгама сјё вёёмјас?

Бја. вёём- -вужан вёём: вёесан
вужё вётом мортлы. Кор ветлөдлө бја
вёём, вёемö отпырјё уна морт өтi сiк-
тас, мукөд керка пыщкыс ставныс вё-
ёны;—рочөн сјё шусё „епидемја“.
Тажё вёёмөн вёёны гөл јоз, нинём
абутём, лiбö сещём пёлёс јоз, кодлы
зев дыр оз долы пывсыны, мысыны,
көлуј вежны—шуам војна вылын, тур-
мајасын. Гырыс карјасад гөла олысыд
уна, сенјасын бја вёёмјасыд оз i быр-
авлы. Вывтi јона паскалө тајё вёём-
ыд шыгјалан војасö, кодыр һаңјас
омөла артмёны, шыгјалысыд зев уна.
Сы-вёсна бја вёёмтö роч велөдчём јоз
шүёны војна вёёмөн, шыг вёёмөн,
лiбö турма вёёмөн. Војна вылад, тур-
маад он буракö вежон пыщкад кыкыс
-кујимыс пывсы да көлујтö веж.

Көнi уна јозлы лоö овны цескыда,
пелкөдчытөг, һајта—сенi i овмөдчö кык
пёлёс бја вёём—сыпной и возвратный
тиф.

Россеіаын өті во вылас тајö виеөм-
над виеө со сурс јöz, сетые кулысы
лоö 15 сурсöз—вот колö-кө і думыштö
колö оз вичыены, повны биа виеөмыс.
Вojнајас-дырјид сымда оз уе јöзыд
пуласыд, мыјда биа виеөмнад кулö.
Крымскöј војна-дырјі (70 во сајын) биа
виеөмјасөн кулöмаөс 600,000 морт, пу-
ласыд уеöма сöмын 30,000.

Вojдöр тöдмалам өті пöдöс биа вие-
өм: рочјаслөн шусö **возвратный тиф**.
Тајö виеөм заводитчö друг: зев јона
пондас кынтöдны, бiałö, јур виемö, сиз
виеöдас лун 5-6, сесса сиз-жö друг ле-
зас биеыс, кынтöмыс, виеысöс кокъöдас.
Лун мöд-мыст бара зев топыда топöд-
ас, лун 4-5 виеöдас дај бара вермас
лезны. Мукöдöс тазнад сизімыс топöд-
лас да лезлас. Сы-серти сöмын і позö
тöдны тајö виеөмтö. Виеөмыс лезлас да
бөр бергöдчылас; бергöдчöмыс рочөн
шусö „возврат“, сы-вöсна і виеөмыс
„Возвратный тиф“. Тајö виеөмыс овлө-
ны кулыјас: 100 виеыс пыщкыс кув-
лö 2-12 мортöз, зев нін шоча, јона чо-
рыда виеигөн овлө 100 пыщкыд 70
кулысöз.

Мыј-вöсна лоö тајö виеөмыс, кытыс

көласө мортлы? Војдөр думажтлісны тајө віеөмтө лојг шыҗалігөн омөлтчөм-вөсна, муҗөмла, җескыда оломла. 1873 воын велөдчөм морт Обермејжер адҗис вір пыщкыс віеыејаслыс тајө віеөмөн зев носҗідік сінмөн тыдавтөм мікроб-јас, куҗмөсөс, вөсҗідөс (суніс-код), зев терыба верҗасөпы вір пыщкын. Нім налы сетісны „спірохета“. Вөдөм-кө мыјөн најө вескаласны мортлы вір пыщкас, сек біа віеөмыд і топөдас.

Төдмалөмаөс со мыј: кор спірохета-јас вескалоны мортлы вір пыщкө, најө зев өдјө паскалоны, сојоны морт вірсө да леҗоны сетчө аслыс пөлөс јад. Јона паскавтөҗыс најө еща вермөны сетны јадсө, морт вылад өз-на төдчы налөн овмөдчөмныс, мыјөн лооны зев унаөһ, сек јаднас мортлөн вірыс тырө —морттө вермөны. Секі мортыд віемас, кынтө сіјөс, біалө. Лун 4-5 мыет вір пыщкад олыејасыд еща бырөны, сек віеыетө кокҗөдө, біалөмеыс леҗө. Сес-са бара өдөбтыласны, віеөм бара топө-дө.

Морт вір пыщкад җонвіҗа-чырјі ем мөд нөлөс зев носҗідік ловја олыејас, рочөн шуөны „белые кровяные тельца“.

Најо мортто дорјоны быд пѳлѳс мјкробјасыс. дорјоны со кыд: мыјкѳ веекалас-кѳ вѳр пыщкѳ, најо ас пышканыс сѳјѳс бѳстасны дај сојѳны, сѳдѳ-жѳ і бѳа вѳсѳм кыпѳдысјасѳѳ сојѳны.

Мѳд нѳр јешщѳ вермѳ дорјысны мортыд вѳсѳмјасыд. Вѳстали-нѳн-тај, мѳса, мѳкробјасыд лезѳны вѳр пыщкад вѳман јад. Вѳр пыщкад одысјасыд асныс вѳча лезѳны јад, сѳсса кѳдыс вермас, вѳсан јадыс-кѳ—морт кулѳ, мѳдарыс-кѳ—ловзас, дај воѳѳ-кежѳ тајѳ вѳсѳмнас регыд оз вѳсмы, вѳсѳмеыс дорјѳ аслас вѳчѳм јадыс.

• Кущѳм нѳгѳн зѳльвѳза мортыслы вужѳны. тајѳ бѳа вѳсѳм кыпѳдысјасыс, велѳдчѳм јѳз дыр сз вермыны тѳдѳавны. Чајтѳны волѳ въздук нырыс-нѳ вужѳны, лѳбѳ вѳеыс дѳнѳ имѳдчѳмыс. Сѳмын ѳѳважѳн-на казалисны докторјас, кыдѳ вужѳны тајѳ вѳсѳм кыпѳдысјас. Ставсѳ вѳлѳм вѳчѳ тој. Вѳеыс мортыдыс тојыд вѳрсѳ. јуынштас, вѳрысѳѳд шедѳны щѳц вѳсѳм кыпѳдысјасыс, сѳпѳрокетајас. Тој пыщкад најѳ оз кувшы, вермѳны овны зев дыр, сѳјѳ тојсыс вылыс чужыс тој цѳјанас-на овлѳны вѳсѳм кыпѳдысјасыс. Тојсаныд мортыд-

лы вiсöмyд вермас зев регыдöн вуж-
ныд. Вiсана тождь зöнвiза морттö
куртчигад сетö дулнас вiсöмсö, лiбö
мортыд гыжжасiгад вермас тождь гыж
костад ламöдны, вiрыс сылөн вескалö
гыж туждь даж морт вiр пыщкад вi-
сöмyд i вужö.

Ем јешцö мöд пöлöс бја вiсöм
—сыпной тиф, комiөн позö шуны кiс-
тöм бја вiсöмөн. Сijö вiсöдö чорыджы-
ка, кулыс сы номыс овлö унжык, 100
вiсыс пыщкыс морт 20 i 83 мортöз.
Заводiтö вiсöдны чорыда, кын-
тöмөн, сесса зев бјалас, мортыд
ебöстöммас, норасö јур жүгöдöм-вылö,
зев јона сөрö. Сiзi вiсöдö вежон кык,
сы бöрын кодарö-кö бергöдас: кокнiд-
жыка-кö вiсöдiс, морт бурдö. Тајö вi-
сöм-дырјi зев јона туша вылад кiстлö,
војдөр лоö гөрд чутјас, бөрвылас чут-
јасыс öтлаасöны, паскалöны. Кiстöмыс
мукöд-дырјi олö бурдöм бөрöз. Тајö
бја вiсöм бöрын частö овлö (кöласлö)
мукöд пöлöс вiсöмјас, пель вiсöм, јур
вем вiсöм да мукöджас. Öтi пöлöс мор-
тöс кiстöм бја вiсöмyд кыкыс оз вiсöд,
вiр пыщкас лоöны вiсöмыскöд вочса-
сысјас. Велöдчöм јöз öнöз-на оз тöдны

тајö вјесомыслыс мјкробсö, тöдöны сöмын, овмöдчö вјр пыщкын. Тöдјсны сјјö со кыç: вјсан мортлыс вјрсö лезлісны öблезаналы сöнас, сјјö вјеміс. Öтј велöдчöм морт бја вјсöма нывлыс вјрсö лезіс аслыс сöнас дај вјеміс.

Вужö тајö вјесöм тојјас пыр-жö, на-жö вужöдöны куртчјгөн лјбö гыжјасјгөн — ламаласны-да. Öнј тöдöны-нјн кыкнан бја вјесöмыс вужö мортлыс мортö тојјас пыр. Öнј позö гөгöрвоны мыј-вöсна тајö вјесöмјасыс öлöны карса гöл јöз пöвсын, н-ајта, дурка, çескыда олан јнын, турмајасын, војнајас-дырјі. Сещöм јнас тојыдлы і овны, тој-кö ем, вужас і бја вјесöм. Сы-вöсна і вјесöмны регыджык вјсыс көлүјөн нокесысјас: сјделкајас, селсасысјас. Мужкöд вјрју-сысјас: лудікјас, пыщјас, номјас бја вјесöмјастö оз вермыны вужöдны, оз паскöдны.

Тајö вјесталöм-серсјі-адçам, кущöм тојыд öмöл тор. Боді кыçі кужан сы-сыс колö мынтöдчыны, вежöра мортлы јанçім тојöссыны. Полан-кö бја вјесöмыс, колö повны і тојыс. Быд мортлы тајö колö тöдны да вјдчысны тој чужöмыс да паскалöмыс.

Кызі-нө тојјассыс мынтөдчыны, кызі накөд воқсасны, косасны? Кызі наыс астө дај мүкөдөс віңны? Та-јылыс мі сек вермам төдны, кор төдмалам тој-јасысдыс олан-ногсө.

Тој олөм-јылыс.

Тој ем кујім пөлдөс: паскөм тој, јур-выв тој, патөст (неламын кока тој). Паскөм тој став пөлдөссыс гырыс, јежыд, олө паскөмын вурыс костјас-ас, сојныс кајө морт вылө, јуны сы-лыс вірсө. Тој јуө мортлыс вірсө дун-кеждө кыкыс. Овны сіјө вермө сөмын морт вірөн, дөбө өблөзана вірөн, ју-ас-кө мүкөд эверлыс вірсө кулө. Зік сојтөг тој вермө овны дун 5, (сы бөр-ын кулө),

Ин тој ыжыдзык ај тој-дорыс. Ин тој вајө 70 колкјөз (сіјө колксө мі шуам серовөн). Серов петөм бөрас мав-төма лувјалан клеј-код ваөн, сесса сіјө чорэө. Серовсө тој лезө морт јај бердөжык: гач вөнө, дөрөм јурјылө. Өтө дуннас тој лезө 2-6 серов.

Вежон-мысөт, көзыдзык-дырјі. ве-жон 2-3 мысөт, серовыс доө тој пі. Пө-савтөмжык мортлөн да косжык паскө-

мын серов вермас җикөз космыны. Серовыдлөн еж вылыс колк кыш-код, отар помыс вевт-код. Мыжөн кыш пыцкас артмас тој пі, сїјө вевтеө лентын-тас дај петө. Мед вөчча дунсань заводитө вїр јуны. Дун-мөд-мыстї вежө кучіксө, прамөја быдмытөз вежө кучіксө гоз мөдые.

Паскөм тој олө улыс дөрөм-гачын, овмөдчө і вылыс паскөмын, дыржык-кө он пөртчыв. Тој зев терыба котралө, паскөмыс паскөмө вужө, мортвылыс морт былө, сїзі і паскөдө біа вїеөмтө. Быд ін тој вајө 70 колк (серов), сетыс вежөнөн вермас лоны 70 тој пі, 2-3 вежөн-мыст најө быдмасны да аеныс (быд ін) бара вајасны 70 серовөн—сы-вөсна тојыд овмөдчас-кө зев өdjө јывмө, паскалө.

Јур тој ічөтжык паскөм тојыс, сөд-ов, овмөдчө сїјө јуреын, јонжыка куҗ шырлытөм јуреын. Јур тој лөзө колксө (серов) 50-өз, серовыс вежөнөн лөө тој пі, вежөн кујімөн прамөј тој. Јур тој олө пыржык өтї местаын, вөрзөдтөг оз вешјы пукалан іныс, сы-вөсна шочажык вужө мөд морт былө.

Кожмөд өјкас тој—патөст, медса

посы́и то́ј, овмөдчө кывөм выв жүрөй
костын, жанзимјас инын, кыһаув жүрөй
пөвсын, јона жүреја јөзлөн ловгөн пөв-
сас.

Патөст зев топыда кутчисө жүрөй
бердө, ворзөдчылө сөмын сөјны (вир
јуны мортлые). Мукөд тој-серғи патөст
ичөт да паскыд. Иң патөст деңө 10 кы-
мын көлк (серов). Патөст мортые мөд
мортө вуждө зев шоча, сы-вөсна і бја
вјөөмтө шочжыка вуждө.

Кызі тојыг мынтөдчыны.

Төдмалім ми бја виеөм, төдам коді
бја виеөмсө паскөдө; өнї колө төдмав-
ны кызі бырөдны виеөм разөдыејассө
—тојјасөс. Гортын олигөн мынны тој-
ыг абу сөкыд. Колө пельжыка овны
—сөмын і ставыс.

Медеа кокһид бырөдны паскөм тој.
Частөжык вежлавны дөрөм-гач, жүр-
лөс-волпас ежөдјас, пыркөдны волпас-
јас, пасјас. Паскөм тојыд сојтөгыд ре-
гыд кулө, паскөмад сојаныд сылы абу.
Песлалөм, пачын пөжөм көлујад весіг
ловја серов оз көл.

Јурвыв тојыг да патөстые мынтөд-
чыны кокһид. Најө олөны жүрөй пөвсын,

сöмын колö шырны либö брiтны журеi-
сö. дерт шырныд, брiтчыныд оз быд-
сөн окофiтны, дај оз быдлатi поз. Со
патöстыд мукöдлөн туша пастаыс лов-
гөн пöвсас, он-öд ставсö буракö брiт.
Сещöм iнјассыд лоö тојсö бырöдны
мöд ногөн.

Вот i колö мiјанлы тöдны мыјөн
позö бырöдны тој туша вылыс, журеi
пöвсыс да паскöмыс. Оз-ö поз кыккö
вiдчыены мöда-мöд вылö тојјас вужöм-
ыс?

Јур тој бырöдан чельлајас.

Туша вылыс да журеiа iныс мыска-
лöмөн да шыреöм-кынзi ем јешцö со
кущöм тој бырöдан чельлајас:

Кеiлол. Ва-код југыд чельла, аслыс
сама дука, торјöдöны нерпыс. Кеiлол
зев ödjö восса дозјын пакталö, дај зев
ödjö öзјö, сы-вöсна сiјөн вöдiтчiгөн
колö јона вiдчыены бiыс. Тајөн-кö мав-
тан тојöс iнјас, тојјас кулöны öтi ду-
көн, сöмын мед вескалас быдлаö чель-
лаыс. Серовыд тајөн бырö ödjö-жö,
сöмын унжык колö чельлаыс. Кеiлолөн
тој бырöдöны сiң: лун-кежö кыкыс-кујi-
мыс кöтöдöны тојöс iнјассö, либö сiјөн

-жө кӱтӱдӱнӱ 3-4 пӱвса дӱра да пуктӱнӱ мӱнӱт 20-30 кезлӱ тӱжӱе инжасас. Гыжжалӱм тӱжжасӱ тӱжӱн ӱеуна сотӱ. Тӱжӱ-жӱ чельласӱ позӱ сӱртӱн сорладӱмӱн вӱдӱтны.

Бензӱн. Тӱжӱ чельласы бӱлӱ тӱдсажык (пуктӱнӱ зажиталкажасӱ). Бензӱнӱн тӱжӱ вӱӱнӱ сӱжӱ, кызӱ кезӱлӱн, сӱмӱн сыржык колӱ кӱтӱдӱнӱ тӱжӱе инжасӱ, мӱнӱт 40-45, выны сӱлӱн кезӱлӱл-сертӱ ещажык.

Бензӱн вывтӱ ӱдӱжӱ ӱзӱжӱ, сӱжӱн вӱдӱтчӱгӱн бӱтӱ колӱ вӱдӱнӱ ылын.

Карасӱн. Карасӱн бӱлӱ кокнӱ кӱрени да бӱы сӱжык пов, сӱмӱн выны сӱлӱн ӱчӱт. Кӱтӱдӱнӱ сӱжӱ тӱжӱе инжасӱ, лӱбӱ карасӱнӱн кӱтӱдӱм дӱра пуктӱнӱ. Кӱтӱдӱнӱ тӱжӱн лӱбӱ лун кост-мыст, кытчӱбӱ оз бӱр тӱжыс.

Скӱнидар, дуна лӱкарствожас (гвождӱка выӱ, алыс выӱ) аӱӱзӱл. Тӱжӱ чельласы вӱӱнӱ-жӱ тӱжтӱ, кӱтӱдӱлӱмӱн лӱбӱ дӱраӱн кӱртӱлӱмӱн, позӱ сорлавны мукӱд пӱлӱснас.

Тӱжӱ став чельлажасы шӱгмӱнӱ сӱмӱн жӱр тӱжӱ лӱбӱ патӱст бӱрӱдӱгӱн, паскӱм тӱжтӱ бӱрӱдӱнӱ оз шӱгмӱнӱ (зев уна колӱ сетчӱ, даж оз позӱ бӱд).

пөлөс паскөм быд пөлөс эеллаөн көтөдны).

Паскөм тој бырөдөм

Паскөмыс тој, бырөдны поғө уна ног.

Пөг. Тојјас зев полөны пөсыс. 300 пөсын овны налы сөкыд-н-н, 400-кө, уна најө кулөны. 600 пөсын кулөны өтөтөг, куғаөн і серовыс ставыс.

Пуғөдөм. Сещөм көлүј, көдөс поғө көтөдны ваөн, пелалгад колө пачын чуғунын пуғөдны час жын кымын, ваыс мед кључөн пуө, сек өтөі төј нө серов ловја оз кол.

Пөг ру сізжө өдјө віө тој і серов, пуан ва-моз, сөмын мед ру быд костө јіжлас. Руөн віігөн көлүјтө колө пуктыны сещөм дозјө, мед руыслы некыт доө петныс, віңны сен колө час гөгөр.

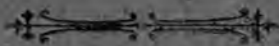
Кос пөг. Пуғөдөмнад да пөе рунад көлүјыд көтасө. Быд көлүј көтөдны оз поғ, сещөм көлүјсыс тојсө віөны, мед вөлі 700 лөбө унжык. Сещөм пөсыс өвлө пачын ломтысөм бөрас, сетчө і поғө сујавны көлүј, сөмын мед өткөфа пөсыс быдлаө вескалас.

Ізтөг пызъ щын вермө-жө вiны тој-
 ясöс. Сотны сiјö колö гырые јашщiк-
 јасын, лiбö топыда пöдлалöм керка-
 ын, быд сыв кубiк вылö iзтөг пызъыс
 колö 1-2 пунт, көлујсö щын пыщкас
 колö вiзны 2-4 час. Тојјассö сiјö вiö
 регыдөн, серовлы слаб.

Ем јешщö кущöм-сурö тој вiан
 зельјас, ва-код кiзерöс, мукöдсö вöч-
 öны аптекајасын.

Морт вылыс да паскöмыс весалöм
 бöрын вермас тојыд колны кытчö-сурö
 керка пыщкад. Сетыс сiјö вермас кайны
 мортыд вылö да i паскавны, он-кö
 сiјöс вi. Керка пыщкыс вiны поғö
 iзтөг пызъ сотöмөн, лiбö кiзер зельјас-
 öн көтöдöмөн.

Роч вылыс лöбöдiс I. А. Суканов.

оват-жежыд. Сещөм-жө чутјас овлывлөны јчөт кыв вылас, кыв сајас, горшмышкас. Најө топыда ласкысөмаөс местаас, кыз көт ен.—оз вешјыны. Вісысөс бјалө, мукөд-дырјис кынтө.

Чутјас ыждөны, паскалөны: кајөны вывлаң—нырө, летчөны увлаң—горшө. Вісысөс-көсөктөдө, колө повны. Вісысөсөкыда долалө, кујлө вом паскөдөмөн. Кашелыс пөдтө сјјөс: оз вермы сөвџыны нї нылыштны. Вежөдөм заводитө сіемыны. Вомыс лок дук петө. Нырыс нїлөг зырым тувгө, кор-сүрө вір сорөн. Горш јонжыка пыктө, вісысөс јонжыка бјалө. Вын ебөс сылөн бырө, вермас кувны.

Віжоваттор-кө пондас торјавлыны, кызөмөн петны вомыс,—бур: вісыс бурдө. Бјалөм чінө.

д-јптөріт вісөм оз сөмын горшө четчыштөмөн заводитчы. Мукөд-дырјі віжоват-жежыдыс улөжык горшысө доо—долалан горшө. Сек шусө сјјө крупөн. Сыыс нөшта јона колө повны.

Круп-дырјі віжоват-жежыдыд тункө сынөд ветлан інсө, вісысыд вермас пөдны.

Крум заводитчјгөн кашелтөм, көс

чорыд кызом. Вісые сөкыда лолалө, гөлөсые ејбдөма. Быд лолыштөм шыын кылө шүтовтөм. Вісөм регыдөн чорыда топөдө, дүгдывтөг кызөдө, лолавны өтарө сөктөдө. Быд лолыштиг горшыд быгетө пыралө пыцлаң. Гөлөс зикөз бырө. Вісые шыбласө, кујлө. Чужөмын вір пас абу, кабала-код кельид. Плеш пыр пөс-алөма, вабољяс быдөн. Жужмунө вісые, кујлө ебөстөм. Быд здук вермас пөдны сјјө.

Мыјөн казалан дштеритөн вісмөм, пыр-жө колө доктор дінө мунны, јансөдны вісыеөс қонвіза јөзые. Регыд-жык-кө кутчисан бурдөдчыны,—бур: өд-јөнжык бурдан дај мүкөдөс он вісмөд.

Вісые-кө гортын пөндас кујлыны, јона колө віңны сыыс челадөс: дштеритлы челаджык муса. Вісыеөс віңны торја вежөсын лібө торја керкаын. Вісыекөд торјөдчигөн ставыслы кояө мысыны, вежны көлујсө, мед ескө вісан гагсө аскөдыс оз-жө петкөдны.

Вісые кујлан ін мед вөлі сөстөм, југыд. Колө сјјөс төлөдны пыр ветлан төлөн: шоныд-дырјі воставны өзөс да өшін, көзид-дырјі јунаыс пач ломтыны,

мед шыкөм вежөсса сынөдсө пыр кыс-
кө ортсө.

Віеыс кујлан вежөсө колны сөмын
сылы-вылө колан тор, мукөдсө ставсө
ідравны вісан гаг пукөөмыс. Кујлөд-
ны сійөс ізас лібө турун волпас да жур-
лөс вылын, мед бурдөм-мысғиыс сотны
поғис.

дозмуксө, чышкөдсө, дөрөм-гачсө,
ставсө мыјөн вөдітчө віеыс, пуны јона
пуан ва пыщкын; мыј поғө,—буржык
сотны. Јона колө відчыены сещөм кө-
лујыс, кытчө вескалө віеыелөн дул-
лыс, кашелыс, зырымыс.

Віеыелы сөлавны торја доз колө лө-
сөдны (чуман), чышкыены торја сөстөм
дөра тор. Чумантө да дөрәтөрттө сот-
ны оз ло жал. дозтө кіеттөз колө пу-
ан кунваөн лібө ізвескаөн кіскавны,
сөсса вөліс кіетны кытчөкө бөкө, жүж-
ыджык гуранө. Гурансө тыртны пөј-
імөн лібө ізвескаөн. дозсө ректөм-мы-
сғиыс мыскыны кунва сора пуан ваөн.

Віеыесөс візны сөстөма: унжыкыс
мыскавны, вежны сөстөм көлуј. Пөрт-
чөм һәјт дөрөм-гачтө көҗі оз ков віз-
ны гортад, өдјөнжык пузөдны кунва
пјын да пожјавны.

Вердны кокнї сожанөн: јаја шыдөн, жөлөн, рокөн, небыд-ика нуом колкжөн. Луктарны сөстөм ваөн да шајөн.

Кытчöz зикöz оз бурд, віеысөс оз ков четчөдны крөвае вылыс. Бурдөм бөрасна позө сысан віеыны. Сы-вөсна віеыны заводітөмеаңыс вежон вїт-квајт оз поз лезны сы дїнө челафөс (кадсө вермас індыны доктор).

Віеыс-бөреа жона відчысөмөн колө вөдітчыны, меd ескө ачыd он віеы,ңї мукөдлыонвужөd. Быd петөм бөрын віеыс діныс мыссыны мајтөгөн, илафтөтө вежны, мыскыны пуан ваын лїбө көе прөста төлөдны. Мамјас, віеыс кагаөн вөдітчїгөн, огавлөны сїјөс, кіас вөдітөны,—віемөны асныс, вужөдөны мукөдлы.

Челафа керкаыс дїптерїтөн віеыс дїнад оз ков ветлыны, оз ков отсавны разөдны віеөмсө. дїптерїтыс кулөм мортөс прөншајтчїгад оз ков огавны, оз ков нуны челафөс ребан інас.

Віеыс кулөм лїбө бурдөм бөрын став новдан көлүјсө сылыс, дозмуксө, чачөјассө нуны кунва шын, бура пожавны, мыскыны. дөнтөмжык торјассө, ковтөмжык торјассө буржык сотны. Көлуј-

өн ыј чачаөн оз ков гөсҗечавны му-
көдөс: вуждан виемсө. Гырые торјас:
пасјас, жождөрајас, ешкынјас төлөдны
гож воҗын кымынкө лун.

Виеы кујлан инсө бура төлөдны.
Гөгөр—стенсө і жірксө, ызан-лабічсө
мыскыны пуан кунваөн. Жоҗыс-кө му-
ыс,—көрт зырјөн ставсө вуштыны да
выль муөн волсавны. Сојөн мавтөм стен-
јас мыскыны да вылые мавтны. Шпа-
лера-кө вөлі вежөсыс, шпалерсө кул-
ны да вылые-жө шпалеритны.

Ғиптеритөн виеөмыд ас-сајад: өдјө-
жык-кө кутчөан бурдөдчыны, регыд-
жык бурдан. Ғиптериткөд вермасны сур-
өма лекарство—противо-Ғиптеритнөј
сыворотка. докторјас сущкөмөн леҗө-
ны сјјөс виеысыдлы кучік улас. Сущ-
кігөн оз зев јона дојмы. Кымын воҗ
сущкасны, сымын бур: өдјөнжык бурдас
виеысыд.

Med бур med воҗда либө мөд лунас
виемөм-мыҗті сущкыны. Сы-вөсна і щөк-
төны виемөмсө каҗалөм-мыҗті пырыс-
пыр докторлы петкөдчыны. Сек виеыс-
лы лоө бур, да і гортсаыслы лөсыд.
Еновтчөмөн мортыс вермас кувны, да і
мукөдөс унаөс виемөдны.

Роч вылыг лөгөдіс Н. П. Чеусов.

Трипперөн віеыяслы.

Трипперөн віеыяслы колө жона ле-
читчыны, відчысөмөн овны. Он-кө пон-
ды астө віңны, вісөм нужалас, выль өі-
кас вісөмјасөн вісман. Немчөждоө морт-
лы мучитчыны. Віеысды колө відчыс-
ны уна да терыба ветлөдлөмые, сөкыд
тор лепталөмые. Верзөмөн да зуркыд
телегајасын ветлөдлөмые зев омөль.
Јанзјм мошња віңны көртөдөн; нөбны
көртөдсө аптекаые, шусө „суспензоріј.“

Трипперөн вісөгөн оз ков сојны кур-
ыд да жона сола сојан: лук, крен,
кушман, переч, горчитса.

Јона відчысны вінаые, сурые, сук
щажые, копејые, ныр чазөдан јуанјасые
(шипучие воды). Мед бур сојантор трип-
перөн вісөгөн јөв да јөла сојан.

Віеысды колө відчысны шузөмые-
скөрмөмые, ызјөдөмые. Колө зікөз дуг-
дыны овны нывбабакөд.

Кырым колө віңны сөстөма, мыскөм-
өн, мед ескө орыс вісан јные оз вуж
сінмө. Вескалас-кө сінмад орыс, верман
сінтөммыны.

Бурдөдчыны колө пыр, кытчөз, док-
тор оз шу зікөз бурдөмөн. Триппер—

вужан вісөм, вісөдө уна во помса.
Тришперөн вісые бабајаслөн кага вај-
ігас вісөмыс вужө кагајасыслы, медса
јона кутчісө сінмас. Сы-вөсна уна че-
лад сінтөммылөны. Пузчужөм кагалыс
мыјөн каҗалан сін вісөм, ыыр-жө колө
неткөдлыны докторлы.

Роч вылыс лөсөдіс Н. П. Чеусов.

Локвісөм жылыс.

(Сифилис.)

Локвісөм зев вужыс да дыр вісөдыс.
Локвісөмөн вісыслы зікөз бурдтөзыс
јона колө відчыены, мед ескө вісөмыс
ез вуж қонвіҗаслы.

Локвісөм мед конҗада вужө: локвісө-
мыскөд гозјөн' үҗлігөн, вермө көласны
окасігөн, өтї тастї-паңөн сојігөн, өтї
көшыс јуігөн, јөзлыс чігарва пом ку-
рїтігөн, сїз воҗө. Локвісөмөн вісыс мам-
саы вісөмыс ноңөдчігас вермас вужны
кагаыслы. Локвісөмөн вісыс јөзыс колө
відчыены быдсама ногөн.

Локвіеом бурдө, сөмын колө лечітчыны доктор щөктөм-серті. Знакар жаслые кывзөмөн верман астө зікөң шыкөдны. Мыжөн казалан ассыд віеөмтө, пырые-шыр колө мунны доктор дінө.

Сещөм віеые мортлы бурдтөзые озков нывбабажаскөд овны, віна-суртө, самөкуртө жуны, табак курітны. Гөтраеөмые колө відчыелыны бурдтөз: віеые морт віемөдас гөтырсө да і чельадые віелөсөе лооны. Локвіеөмөн віелөм мортлы гөтраетөзые вождөр колө петкөдчыны докторлы.

Лечітчірөн быдлун колө вомтө пөдыемөдые пожжавны да пінжастө чіеітны.

Роч вылыг лөгөдіс Н. П. Чеусов.

ЈУРІНДАЛЫҒ.

1. Віоом новлөдлыојас.
2. Лудөм-јылығ.
3. Піскі да піскіасөм.
4. Кынөм вісөм гырығ жөзлөн.
5. Гырә мыт.
6. Тој—мортлы омөль вөчығ.
7. Әптерит.
8. Триппер.
9. Љоквісөм-јылығ.

Комі ыгајас:

Бузасооны Комі ыга лезан инын да Общественнөй лавкајасын.

дон (зарныөн).

1. Вој төв шувгөм	10	ур	"
2. Гөрд пöлан	12	"	"
3. Комі грамматика туј пискöдыг	50	"	"
4. Выддигны-гижны вевөтчан	15	"	"
5. Посни чој-воклы мојданкывјас	8	"	"
6. Шонди петигөн зоріа когміс	18	"	"
7. Комі ыланкывјас	2	"	"
8. Парма јол	5	"	"
9. Мојданкывјас	4	"	"
10. Шыпас јөртөд	10	"	"
11. Мувыв чужөм јурдөдөм	15	"	"
12. Бобө, бобө	4	"	"
13. Рајын	15	"	"
14. Мошци-јылыг	2	"	"
15. Выл тујөд (хрестоматия)	2 ш.	—	"
16. Ічөт школаын во гөгөрға уж	20	"	"
17. Важ да выл празникјас	5	"	"
18. Уж, капитал да сөвет-власт	4	"	"
19. Вера-јылыг, јенјас-јылыг	4	"	"
20. Отсөгтор	20	"	"
21. Мыј-понда ме лоі коммунистка	20	"	"
22. Горны гер артмөм	45	"	"
23. Роч вылыг лөгөдөм мојданкывјас	15	"	"
24. Олыштан да муса лоө	50	"	"
25. Коди мыжа?	80	"	"
26. Выл мерајас-јылыг	15	"	"
27. Кујим віст	20	"	"
28. Вера-јылыг горніјас	40	"	"
29. Черісаң пежгагөз, өблечанагаң мортөз	—	"	"
30. Нывбабајас	—	"	"

3526

Комп.

3-1656